

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА УМОВ РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

© Солоха Д.В., Фесіна О.А., 2007

Розглянуто досить актуальні питання, які виникли на вітчизняних підприємствах зокрема, та в економічній системі України загалом – формування інвестиційно-інноваційної політики, здатної забезпечити економічний ріст у довготривалій перспективі. Проведено факторний аналіз, щодо визначення найбільш впливових факторів забезпечення такого росту.

The actual enough are considered question, which arose up on domestic enterprises in particular, and in the economic system of Ukraine on the whole is forming of investment-innovative policy able to provide the economy growing in a long-term prospect. The factor analysis is conducted, in relation to determination of influential factors of providing of such growth.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень

Розвинення процесів реструктуризації економічної системи України викликало багато принципово нових питань, що потребують негайного вирішення. До першочергових, на нашу думку, слід віднести пошук шляхів вирішення питання формування інвестиційно-інноваційної політики як окремих підприємств, так і регіонів та держави загалом.

Питання залучення інвестицій до інноваційних процесів у сучасне виробництво, розглядають численні роботи українських вчених, зокрема: В. Амітана, О. Амоши, І. Булеєва В. Гончарова, Г. Козаченко, Ю. Макогона, О. Савчука, О. Чухно. Механізм функціонування інвестиційно-інноваційних процесів є предметом дослідження провідних наукових шкіл Києва, Львова, Донецька, Луганська та ін.

Однак, незважаючи на значні результати дослідження означеної проблеми, все ще багато питань пов'язаних з інвестиційно-інноваційними процесами, все ще є досить проблематичними та такими, що потребують подальшого вивчення та вирішення, зокрема, це аналіз впливу факторів регіонального рівня на ефективність інноваційного розвитку промислових підприємств за умов залучення інвестицій.

Сьогодні йдеться про практичну реалізацію завдань довготермінової інвестиційно-інноваційної стратегії, що повинна стати могутньою підставою для України як високорозвиненої, соціальної за своєю суттю, демократичної правової держави, для її інтеграції у світовий економічний процес.

Отже, одним з основних стратегічних завдань сучасного економічного розвитку України на національному та регіональному рівнях і рівні промислових підприємств є забезпечення стійкої тенденції економічного зростання, збереження позитивної економічної динаміки як у середньо-, так і у довготерміновій перспективі, досягнення кардинальних прогресивних змін в усіх сферах діяльності.

Складність цього завдання полягає в необхідності розроблення й впровадження в реальне економічне середовище діючих механізмів, здатних створити умови й виступити чинниками ефективного розвитку.

Ефективність діяльності на усіх рівнях управління в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки, що формується в Україні, повинна виступати базою, концептуальною основою розроблюваних програм розвитку держави, регіонів, секторів економіки й окремих промислових підприємств.

Постановка цілей

Визначення основних складових елементів формування інвестиційно-інноваційної політики підприємства та виявлення найвпливовіших чинників забезпечення ефективного економічного розвитку за допомогою факторного аналізу – є основними цілями цього дослідження.

Розв'язання поставлених задач безпосередньо пов'язане з оцінкою вже накопиченого досвіду промислового розвитку й виділенням тих особливостей, умов і факторів, що зробили на нього безпосередній вирішальний вплив.

Виклад основного матеріалу

За роки незалежності в Україні сформована багатокладна економіка, одержали розвиток непрямі заходи її державного регулювання, адаптувалися до ринкових умов державні підприємства, що дало змогу загалом стабілізувати економічну ситуацію і досягти певних темпів росту.

Перший досвід роботи в умовах відкритості економіки й переходу до ринку був для промислових підприємств України і відповідно її промислових регіонів хворобливим. Виявилася повна невідповідність виробничої сфери вимогам не тільки зовнішнього, але і внутрішнього ринку. Багато підприємств промисловості не змогли адаптуватися до нових умов, оскільки ринкові реформи не дали достатнього імпульсу технологічній модернізації, а більшість підприємств мали високовитратне виробництво, величезні розміри якого не були підкріплені попитом на вироблену ними продукцію.

Незважаючи на визначені позитивні зміни й істотні соціально-економічні перетворення, що у своєму розвитку пройшла Україна як незалежна держава, завдання корінних перетворень, особливо в сфері промислового розвитку, постають доволі гостро. Так, навіть враховуючи значне економічне зростання останніх років, за 1999–2005 рр. він становив більше 20 %, однак на початок 2003 р. обсяг ВВП України лише трохи перевищив рівень, досягнутий у 1995 році (рис. 1).

Загалом величина ВДВ у поточних цінах збільшується, але темпи цього збільшення значно нижчі від темпів зростання промислового виробництва, що, безумовно, є негативною тенденцією розвитку і вимагає уваги як із боку органів влади, так і з боку керівництва промислових підприємств.

Наявність цієї тенденції вказує на відсутність інтенсивних факторів росту, а екстенсивні вже практично цілком вичерпані, отже, варто принципово змінити механізм розвитку з урахуванням забезпечення довготривалих тенденцій росту на підставі формування зваженої інвестиційно-інноваційної політики.

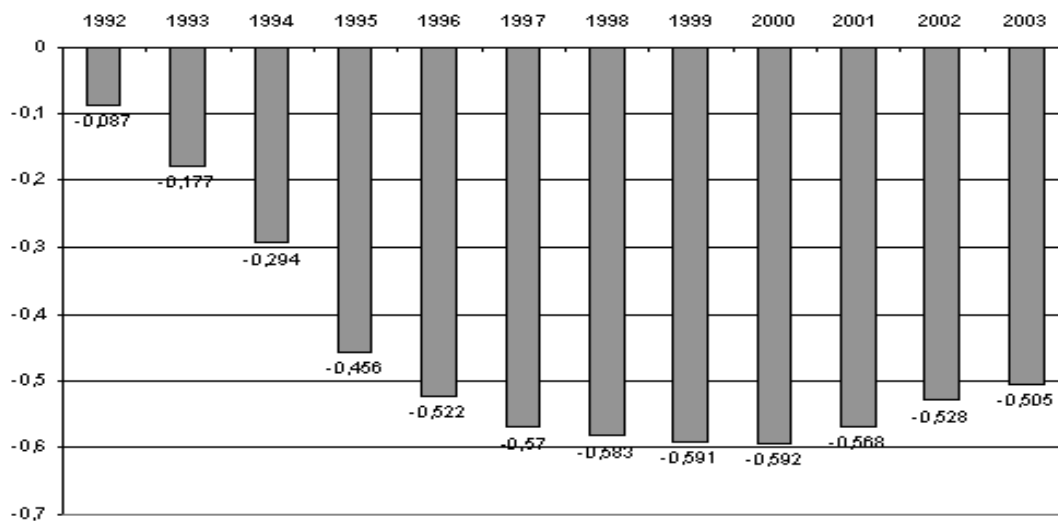

Рис. 1. Динаміка змін реального ВВП в Україні у 1992–2003 рр., у % до 1990 р.

Ефективний розвиток промислових підприємств має особливе значення для України і її регіонів. Фундаментом трансформаційних процесів, якими охоплена уся українська економічна система, виступають великі промислово-господарські системи окремих регіонів і областей. Саме тому стратегічним питанням є перехід до таких економічних відносин, що забезпечать довготерміновий економічний ріст і сприятимуть досягненню кардинальних прогресивних перетворень усіх сфер народногосподарського комплексу України і створять умови для ефективного промислового розвитку. Процес переходу економіки України у фазу росту, що характерний для сьогоднішніх днів, ґрунтується на механізмі ефективного використання усіх видів ресурсів, серед яких для промислових підприємств найважливішими є інвестиційні й інноваційні

складові. Оцінка результативності процесу розвитку безпосередньо пов'язана з комплексним підходом і впливом різноманітних чинників. Саме тому аналіз їхнього впливу виступає істотним моментом у поясненні ефективного використання виробничого потенціалу регіону, тенденцій його змін у часі і його доцільності для досягнення поставленої мети.

Ефективність економічного розвитку на рівні промислових підприємств регіону безпосередньо пов'язана з усіма компонентами розвитку національної економіки і тим середовищем, у якому вони здійснюють свою діяльність. Тому мета факторного аналізу складається з визначення всього комплексу факторів ефективного розвитку, що пов'язано з урахуванням різної сили впливу чинників різного рівня в рамках національного й регіонального економічного простору і різної спрямованості їхньої дії.

Виділення чинників ефективного розвитку на національному рівні виступає необхідною складовою факторного аналізу, тому що саме вони являють собою діалектично пов'язаний ряд компонентів, дія яких може не тільки стимулювати чи обмежувати ефективний розвиток, а й унеможливити саме функціонування промислових підприємств. Саме ці чинники визначають необхідні умови існування й розвитку як окремих промислових одиниць, так і промислових систем регіонів.

За п'ятилітній період подолання кризи та переходу до стадії економічного зростання (1999 – 2003 рр.) були розраховані середньорічні темпи приросту промислового виробництва і капітальних вкладень у виробничу сферу, на основі яких були розраховані коефіцієнти інвестиційної активності по ведучих промислових регіонах та місту Києву. Основні дані та показники наведено у таблиці.

Співвідношення інвестицій і економічного зростання по регіонах України, що займають перші 10 місць з виробництва ВДВ на душу населення

№ з/п	Області	Обсяг промислової продукції у діючих гуртових цінах виробника, млн. грн.			Капітальні вкладення у виробничу сферу, млн. грн.			Коефіцієнт промислової активності
		1999 р.	2003 р.	середньорічний темп приросту %	1999 р.	2003 р.	середньорічний темп приросту %	
	Україна	75286,9	144412,8	17,7	7891,76	9739,81	5,4	0,31
1	м. Київ	4771,0	7028,3	10,2	374,76	842,45	22,4	2,20
2	Запорізька	6709,0	12524,6	16,9	432,07	597,95	8,5	0,50
3	Дніпропетровська	10813,0	23093,6	20,9	1030,79	1043,46	0,3	0,02
4	Харківська	4137,0	7346,0	15,4	446,06	628,13	8,9	0,58
5	Київська	2557,4	3850,8	10,8	238,20	458,23	17,8	1,65
6	Миколаївська	1718,3	2863,7	13,6	216,57	249,88	3,6	0,26
7	Донецька	13425,0	26465,2	18,5	1278,65	1436,47	2,9	0,16
8	Полтавська	3603,2	6483,9	15,8	545,39	806,41	10,2	0,64
9	Сумська	1839,8	3480,2	17,3	217,91	224,93	5,3	0,31
10	Ів.-Франківська	1124,0	2115,8	17,1	183,16	200,89	2,3	0,13

Як бачимо з даних, наведених у таблиці, високі значення цього коефіцієнта (вище ніж у середньому по Україні, тобто вище ніж 0,31) характерні для таких регіонів, як м. Київ, Запорізька, Харківська, Київська й Полтавська області, на той час, як у Донецькій і Дніпропетровській областях – найбільших промислових центрах України, де створюється 33 % усієї промислової продукції України, коефіцієнти виглядають більш ніж скромно. На один процентний пункт приросту промислового виробництва в цих регіонах припадає відповідно 0,16 і 0,02 процентних пунктів приросту інвестицій. Це свідчить, з одного боку, що інвестиції виступають одним, але безумовно, не єдиним фактором промислового росту (у цьому разі можна говорити про активізацію виробничих потужностей багатьох підприємств, які раніше простоювали, що і привело до високих темпів росту, з іншого, – у цих регіонах практично вичерпані можливості екстенсивного росту, а існуючі потенційні можливості ефективного розвитку, що роблять вирішальний вплив на довготривалий промисловий ріст, задіяні незначно.

Цей висновок підтверджують і статистичні дані про темпи промислового росту, зокрема, у Донецькій області у 2001 р. вони знизилися до 6,1 проти 12,2 % – у 2000 р. Загалом же темпи

промислового росту по Донецькому регіону протягом 1996–2003 рр. (рис. 2) демонструють стійке відставання, що збільшується, від середнього по Україні рівня, протягом 7 переламних років.

Наведені дані також підтверджують, що у Донецькому регіоні механізм ефективного розвитку задіяний далеко не повною мірою і це, безумовно, стримує можливий потенційний розвиток промислових підприємств регіону.

Не менш значну позицію в системі чинників ефективного розвитку займають чинники інноваційної діяльності, які є визначальними для ефективного довготривалого промислового розвитку.

Оцінюючи вплив цих чинників на ефективність розвитку промислових підприємств, необхідно відзначити, що інноваційна активність промислових підприємств регіону залишається на низькому рівні. Аналіз звітних даних Донецького обласного управління статистики показав, що у 2001 р. упровадженням інновацій займалося тільки 150 промислових підприємств, а питома вага інноваційно-активних підприємств становила тільки 17,3 %.

З огляду на це, можна стверджувати, що інноваційна складова ефективного росту, що має значний вплив на розвиток промислових підприємств регіону, є тим основним резервом, без використання якого неможливо досягти довготермінових і стійких результатів у господарській діяльності і на внутрішньому, а, особливо, на зовнішньому ринку.

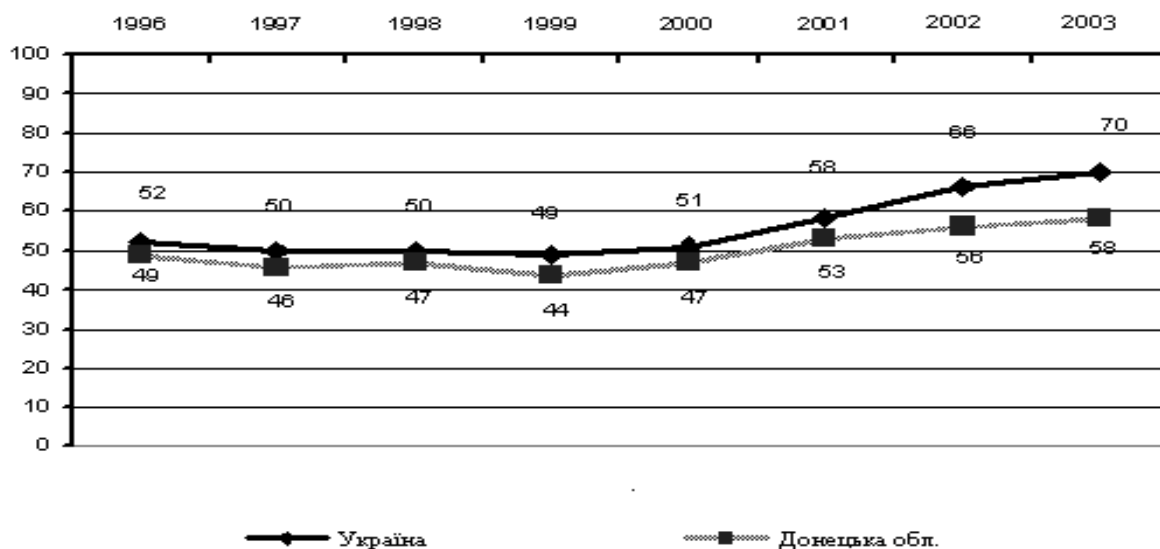

Рис. 2. Темпи промислового росту за 1996–2003 рр. (1990 р. = 100)

Порівнюючи параметри з попередніми роками, необхідно відзначити їхнє зниження практично по усіх позиціях, що наочно демонструє діаграма, показана на рис. 3.

Наступним етапом факторного аналізу виступає оцінка впливу чинників регіонального рівня. Для їхньої оцінки доцільно використовувати метод побудови багатофакторних регресивних моделей. З огляду на те, що промислові підприємства в Донецькій області, особливо гірничо-металургійного комплексу, переважно знаходяться в містах регіону, представляється доцільним для аналізу використовувати динамічні дані про діяльність промислових підприємств міст. З цією метою були проаналізовані статистичні матеріали по промислових підприємствах 28 міст Донецької області.

На основі зібраної інформації було проведено її систематизацію і якісний аналіз статистичних даних про основні показники діяльності промислових підприємств. Також, з огляду на необхідність використання для побудови моделі порівняльних і репрезентативних даних, для оцінки впливу чинників регіонального рівня на розвиток промислових підприємств були відібрані дані про обсяги промислового виробництва за 1999–2003 рр. по підприємствах міст області, на основі яких були розраховані середньорічні темпи росту обсягу промислової продукції, тому що розвиток може бути оцінено тільки на основі динамічних показників.

Саме цей показник (середньорічний темп зростання промислового виробництва) у пропонованій моделі є залежно змінний Y , вплив чинників, який оцінюється за допомогою побудови мультіваріантного рівняння розвитку промислового виробництва. З огляду на те, що

розвиток промислового виробництва є функцією багатьох змінних, для побудови моделі як незалежних змінних були відібрані такі: X1 – інвестиції в основний капітал; X2 – частка відвантаженої продукції, оплаченої грошима в загальному обсязі відвантаженої продукції; X3 – витрати на інноваційну діяльність; X4 – обсяг експортної продукції (експортна орієнтація); X5 – загальний обсяг освоєних інвестицій; X6 – частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю; X7 – виробництво промислової продукції у розрахунку на душу населення; X8 – дольова частка інноваційної продукції у загальному обсязі відвантаженої продукції.

Кореляційний аналіз виділених чинників показав, що для побудови регресійної моделі варто використовувати такі чинники: X1, X2, X3, X4, X8.

Для побудови регресійної моделі використовувалися стандартні можливості програми Excel (додаток В). В результаті, отримано таке рівняння множинної регресії:

$$Y = 1,5670 + 0,5011 \cdot X1 + 0,9121 \cdot X2 + 1,0050 \cdot X3 + 1,1401 \cdot X4 + 0,8061 \cdot X8.$$

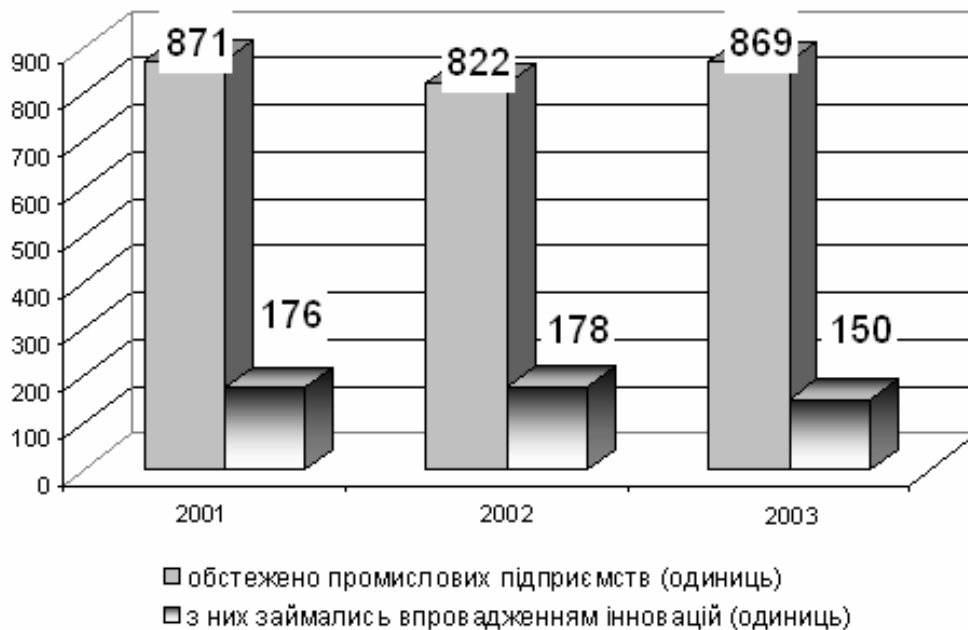

Рис. 3. Динаміка інноваційної активності промислових підприємств Донецької області

Результати аналізу можуть бути інтерпретовані в такий спосіб: 1. Регресійна константа 1,5670 визначає положення регресійної площини. Теоретично вона являє собою промисловий ріст за умови, що всі незалежні змінні дорівнюють нулю. У цій моделі параметр b_0 може бути позитивним і дорівнювати 0, що відповідно говорить про ріст, його відсутність і зниження. 2. Усі інші параметри b_i вказують на напрямок і величину змін залежної змінної Y , в результаті збільшення на одиницю відповідної незалежної змінної X_i , за умови, що усі незалежні змінні залишаються сталими. 3. Множинний коефіцієнт детермінації, R^2 , що дорівнює 0,6482, показує, що 64,82 % варіацій залежної змінної Y викликано варіацією усіх разом узятих незалежних змінних. 4. Статистичні оцінки цього рівняння регресії, такі як F-статистика, середньоквадратична помилка оцінки, середньоквадратична оцінка регресії, t-тестування підтверджують адекватність отриманого рівняння.

Отже, проведений аналіз впливу чинників регіонального рівня на ефективність розвитку промислових підприємств дав змогу виділити як значущі такі фактори, як: обсяг інвестицій в основний капітал, частка відвантаженої продукції, оплаченої грошима, витрати на інноваційну діяльність, обсяг експортної продукції, частка інноваційної продукції у загальному обсязі відвантаженої продукції. Отже, ефективний розвиток безпосередньо залежить від інвестиційної активності, формування ринкових механізмів у діяльності підприємств (перехід до прямої оплати продукції грошима), інноваційній активності й експортній орієнтації діяльності підприємств.

Останнім етапом факторного аналізу виступає аналіз впливу чинників на розвиток конкретних промислових підприємств. Як об'єкти дослідження, в цьому випадку виступили два найбільших металургійних підприємства м. Маріуполя – ВАТ МК “Азовсталь” і ВАТ “ММК

ім. Ілліча”. Проведений аналіз основних показників діяльності цих металургійних підприємств регіону показав, що обидва підприємства є лідерами з виробництва промислової продукції і мають доволі стійкі темпи зростання промислового виробництва протягом тривалого періоду часу, за винятком 1999 р., для якого було характерним зниження позицій з багатьох техніко-економічних показників.

Порівнюючи темпи росту обсягів реалізації, слід відзначити значний якісний стрибок по ВАТ МК “Азовсталь” за 1999–2003 рр., коли величина реалізації збільшилася майже у 2 рази (+97,6 %), у той час, як по ВАТ “ММК ім. Ілліча” приріст становив 18,6 %. Передусім це пов’язано з процесом великої модернізації, що здійснює “Азовсталь”. Це підприємство є лідером з капіталовкладень у модернізацію виробничих потужностей. На металургійному комбінаті працюють п’ять доменних печей, що реконструюються. До комплексу реконструкції увійшла система аспірації ливарних дворів, що запобігає викиду пилу і диму, у 2000 р. на комбінаті було проведено реконструкцію кисневого блока, впровадженого у 2005 році, на установці розливу сталі, різаків з вужчою шириною леза тощо. Впроваджуються на підприємстві також управлінські інновації Крім того, цим підприємством намічена доволі велика програма модернізації основних фондів до 2010 року, що реалізується уже сьогодні.

На відміну від ВАТ МК “Азовсталь” ВАТ “ММК ім. Ілліча” має більш стримані темпи росту в останні роки, але при цьому фактично усі види виробництв (а їх нараховується 12) до 2003 р. стали рентабельними і приносять прибуток, що підтверджують звітні дані за 2005 рік. Це пов’язано із упровадженням у практичну діяльність ефективних механізмів фінансового менеджменту.

Основним завданням фінансово-аналітичної діяльності при цьому є оцінка того, як рішення й плани керівництва позначаються на фінансовому “здоров’ї” підприємства. Для цього вивчаються прибутковість, потоки засобів і ділові операції, аналізується інформація про відповідні сфери діяльності і розробляються прийнятні методи керування. Фінансово-аналітична діяльність відповідає потребам вищих керівників підприємства, що беруть участь у прийнятті рішень і виборі політики. Ще одним з напрямків діяльності, що сприяють ефективному розвитку підприємства, є посиленна увага до підбору й навчання кадрів, а так само та особлива увага, що приділяється соціальним чинникам розвитку. Негативним аспектом діяльності підприємства залишається значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською – 304,7 млн. грн.

Відмінною ознакою діяльності цих двох підприємств внаслідок проведення визначеної господарсько-ідеологічної політики й методу прямого управління є, на жаль, могутня, але вкрай інерційна техніко-організаційна система “поелементного” підходу до питань розвитку, що у свій час відрізнявся відносною ефективністю, але в умовах жорстко конкурентного ринку не розв’язує повною мірою завдань довготривалого й ефективного розвитку. Така “примусово-розподільна” система прямого “управління” з її частковими поліпшенням і знищенням власних частин із метою розв’язання поставлених пріоритетних задач не забезпечує функціонування активного механізму розвитку підприємства.

Висновки

У сучасних умовах на промислових підприємствах Донецького регіону набирають силу процеси значних економічних зрушень, що можуть мати довготривалий і ефективний характер за умови побудови принципово нової інноваційної моделі розвитку, з поступовим її поширенням на економічну систему України загалом.

Перспективи подальших досліджень

Отримані за даними узагальненого аналізу стану інвестиційно-інноваційної політики окремих підприємств результати та підходи в подальшому можна використовувати для накопичення певної бази даних та організації моніторингу означених процесів

Поточний етап є унікальним, він не повторює попередні процеси розвитку і саме тому вимагає нових методів оцінки. Провідне місце серед них належить комплексному, інтегральному підходу, що характеризує не тільки кількісний вплив чинників, а й уможливує оцінити їхнє значення з погляду нової методології оцінки ефективності, а саме – можливостей і умов стійкого довготривалого й інноваційного росту.

1. Статистичний збірник України (за 2000–2005 рр.). 2. Статистичний збірник Донецької області (за 2000–2005 рр.).